

Általános tájékoztató

az ENSZ Fenntartható Fejlődési Világtalálkozójáról

Johannesburg, Dél-Afrikai Köztársaság – 2002. augusztus 26 - szeptember 4.

A problémák globálisak – szegénység, levegő- és vízszennyezés, erdőpusztulás, sivatagosodás, túlhalászat, klímaváltozás – egyetlen ország sem képes egymaga megoldani őket. A megoldások keresése azt igényli, hogy globális egyetértés alakuljon ki a közös tevékenységről, amely javítja az életminőséget és támogatja a létfontosságú ökológiai rendszereket. A Fenntartható Fejlődési Világtalálkozó ezt a lehetőséget kínálja azáltal, hogy teret biztosít valamennyi nemzet számára a találkozásra és megállapodás létrehozására.

Nem könnyű mintegy 190 ország számára közös alapot találni a prioritások és tevékenységek meghatározására a fenntartható fejlődés elérése érdekében, vagy egy közös politikai nyilatkozatot elfogadni. Már a Világtalálkozót előkészítő tárgyalások során megmutatkoztak a különböző regionális és nemzeti érdekek összeegyeztetésének nehézségei.

A januárban kezdődött tárgyalási folyamat eredménye egy háromnegyed-részben már elkészült szöveg-tervezet, amely körvonalazza a kormányok szándékait számos kérdésben. Ezek: az egészséges ivóvíz és csatornázás biztosítása azok számára, akiknek ez még nem elérhető, az óceánok és erdei élőhelyek védelme, a természeti erőforrások iránti igény csökkentése a termelési és fogyasztási minták megváltoztatása révén. A csúcson elfogadásra kerülő politikai nyilatkozat elemeit is tárgyalták előzetesen nem-hivatalos keretek között, a pontos szövegezés Johannesburgra vár.

A végrehajtási terv és a politikai nyilatkozat nem jogi megállapodás. A tárgyalások intenzitása – és a nemzetközi és nem-kormányzati szervezetek lobby-tevékenysége – azonban világossá teszi, hogy a dokumentumok politikai súlya jelentős. Tény, hogy egy dokumentum, amelyet minden ország egyhangúlag elfogad – különösen egy csúcstalálkozón, ahol sok állam- és kormányfő van jelen – magas fokú erkölcsi tekintéllyel bír. Példát és politikát teremthet, ami egyfajta „lágyszabály”-ként (soft law) széleskörű hatást gyakorolhat sok nemzetközi szervezetre.

Az eddigi tárgyalások

A Baliban kialakított 77 oldalas végrehajtási terv képezi a johannesburgi tárgyalások alapját. A szöveg kb. háromnegyedének tekintetében már egyetértés van, a szöveg fennmaradó része „zárójeles”, azaz, még egyeztetés, vita tárgya. A kérdéses részek a legvitatottabb témákkal kapcsolatosak: ezek, többek közt, a kereskedelem és a pénzügy, illetve az új határidők, cél-ütemezések. A tárgyalások kiemelten vitás pontjai mutatják a fejlett és fejlődő országok eltérő igényeit, szükségleteit és lehetőségeit, csakúgy, mint a különböző regionális aggályokat.

Bár majdnem mindegyik tagország aktívan részt vesz a tárgyalásokban, a megbeszélések gyakran mindössze néhány határozott álláspont körül folynak, mivel az országok általában blokkokban tárgyalnak. A fejlődő országokat a „77-ek Csoportja és Kína” (G-77) képviseli, melyet valójában 133 tagország alkot. A G-77 általában egységes álláspontot képvisel főbb gazdasági kérdésekben, de a Csoporton belül több regionális alcsoport van, Afrika, Latin-Amerika (a Rio Csoport), és a Kis Szigetállamok Szövetsége (AOSIS) képviseletében. Jelenleg Venezueláé a G-77 soros elnöksége és a tárgyalások során a Csoport összes tagja nevében lép fel. A fejlett országok szintén alakítottak ki tárgyalócsoportokat. Az Európai Unió tagjait általában egy ország – a Konferencián a jelenlegi elnök Dánia – képviseli, Közép- és Kelet-Európa országai gyakran csatlakoznak az EU álláspontjához. Svájc megfigyelőként - Norvégiához hasonlóan - függetlenül lép fel. Egy másik, informális csoport a legfejlettebb országoké (JUSCANZ) – Japán, USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland részvételével.

A végrehajtási terv

A végrehajtási terv 8 olyan széles területtel foglalkozik, amelyek terén lépéseket kell tenni: a szegénység felszámolása; a fenntarthatatlan fogyasztási és termelési szokások megváltoztatása; a természeti erőforrások és ökoszisztémák; a globalizáció kérdéseivel való szembenézés; az egészségügy és a fenntartható fejlődés összefüggései; a fejlődő kis szigetállamok; Afrika és más régiók; a végrehajtás eszközei.

Az anyag rendelkezései közül sok nem új keletű – a Konferenciát megelőző és előkészítő folyamatok során kialakult elgondolásokat képviselik. A víz- és egészségüggyel foglalkozó szövegrész – melyben már megegyezés született – nagy része közvetlen eredménye egy fontos, édesvízekkel foglalkozó találkozóknak, melyre tavaly decemberben, Bonnban került sor. Nemcsak magából az Agenda 21-ből kerültek bele elemek, a „Millennium Csúcs” és az elmúlt évtized más, fontos ENSZ konferenciái is szerepelnek forrásként, csakúgy, mint egy sor többoldalú környezeti megállapodás.

A tárgyalás szabályai alapján semmiben nem születik megállapodás addig, amíg nincs mindenben egyetértés. Ettől eltekintve – feltételezve, hogy a még feloldatlan véleménykülönbségek megoldódnak – van néhány olyan lépés melynek megtételéről már döntés született:

- Az Agenda 21-ben foglaltak melletti elkötelezettség megerősítése, amely a fenntartható fejlődés Föld Csúcson elfogadott terve.
- Csökkenteni azon emberek nagy számát, akiknek nincs hozzáférésük egészséges vízhez (1,2 milliárd), ill. egészségügyi ellátáshoz (2,4 milliárd). A tárgyalások során egyetértés alakult ki abban, hogy a kormányoknak szükségük van átfogó vízi erőforrás-gazdálkodási és hatékony vízfelhasználási tervek kialakítására 2005-re, csakúgy, mint háztartási egészségügyi rendszerek kifejlesztésére és a közintézmények, legfőképp iskolák higiénijának javítására.
- Modern energiaszolgáltatásokhoz (áramellátáshoz) való hozzáférés kiterjesztése olyanok számára, akiknek ez még nem áll rendelkezésére (2 milliárd ember). Szintén megegyezés született az energiafelhasználás hatékonyságának javításának és az energiaforrásokon belül a megújuló erőforrások-arány növelésének szükségességéről.
- Alapvető egészségügyi ellátás biztosítása mindenki számára, alapvető gyógyszerek, oltások és oltási szolgáltatások terén, környezeti eredetű egészségi veszélyek csökkentése és nemzetközi kapacitásnövelő kezdeményezések indítása. A kormányok beegyeztek abba is, hogy teljesítik az AIDS, Tuberkulózis és Malária Elleni Küzdelem Világalapjához nyújtandó hozzájárulásukat, egyetértenek a légzőszervi megbetegedések csökkentésének céljaival – egyebek között az ólom kiiktatása az üzemanyagokból, ólomalapú festékek kivonása a forgalomból – és a tisztább energiához való hozzáférés biztosításában.
- Azonnali fellépés az illegális fakitermelés és az erdészeti termékek illegális kereskedelme ellen, a biológiai sokféleség támogatása legfőképpen a pénzügyi források és technológiák fejlődő országokhoz való megfelelő eljuttatásán keresztül.
- Veszélyes anyagok és hulladék illegális nemzetközi szállításának megakadályozása, a nemzetközi vegyianyag-gazdálkodás stratégiai megközelítésének továbbfejlesztése.
- Tengeri erőforrások védelme és az azokkal való gazdálkodás, ökoszisztéma-elvű megközelítés segítségével és az „tengerművelés” fenntartható fejlesztésén keresztül.

Megoldatlan kérdések

A végrehajtási terv még megoldatlan 25 százalékának a legvitatottabb pontjai a globalizációt, a kereskedelmet és a pénzügyeket érintő kérdések. Egyéb területek, amelyekben nincs még egyetértés, például, hogy a Konferencia tűzzön-e ki új célokat vagy szólítsa-e fel az országokat a Kiotói Jegyzőkönyv ratifikálására.

Az alábbiakban témakörökben Johannesburgra maradt a döntés:

Célok és menetrendek kialakítása

A 2000. szeptemberi Millenniumi Csúcs során az országok megállapodtak egy sor célkitűzésben és menetrendben, így a legnagyobb szegénységben élők arányának felére csökkentésében 2015-re. Fontos kérdés a Konferencia számára, hogy néhány kérdésben fel kell-e állítani további célkitűzéseket. Az országok egy része úgy érzi, hogy a kormányok csak akkor teszik meg a teljesítéshez szükséges lépéseket, ha konkrét célok mellett kötelezik el magukat. Más országok azon az állásponton vannak, hogy a világnak a már felállított célokra kell koncentrálnia, és nem volna szabad olyan új kötelezettségeket vállalnia, melyeket nem lehet teljesíteni. További célokra a következő javaslatok kerültek szóba:

- **Egészségügy:** A Millennium Csúcs célkitűzése volt 2015-re „megfelelni azon emberek arányát”, akik nem jutnak tiszta vízhez. Most hasonló cél kitűzéséről szólnak javaslatok azon kétmilliárd ember tekintetében, akik nem juthatnak megfelelő egészségügyi ellátáshoz. Azok az országok, melyek nem akarnak új célkitűzéseket, a „drámaian csökkenteni” megfogalmazás mellett foglalnak állást.
- **Energia-támogatások:** Javaslat, mely a kereskedelmet torzító és a környezetre nézve káros támogatások (szubvenciók) csökkentésére, kiküszöbölésére és megszüntetésére vonatkozik, azzal, hogy a fejlett országok alakítsanak ki menetrendet az energia-szubvenciók felszámolására, és ezt 2007-ben újra tekintsék át. Néhány fejlett ország azon az állásponton van, hogy a megújuló energia kívánatos, de egyelőre nem versenyképes más energiaforrásokkal, elterjesztése pedig túl költséges. Mások azzal érvelnek, hogy a fosszilis energiahordozók csak a szubvenciók miatt olcsóbbak, és egyenlő feltételek esetén, minden energiaforrás környezeti következményét is figyelembe véve, a „megújulók” nagyon versenyképesek lennének. Néhány olajtermelő ország álláspontja szerint, nekik a bevétel-kiesésért kárpótlás járna, ha a „megújulók” térnyerésére sor kerül.
- **Megújuló energia:** Vannak javaslatok a megújuló arányának növelésére a globális energiaforrásokon belül, 5-15 százalékos arányra, 2010-re, vagy 2 százalékkal 2000 és 2010 között. Az ellenzők azt hozzák fel érvként, hogy nem lehet átfogó célokat meghatározni, mert azokat országonként kell meghatározni a megvalósíthatóság alapján.
- **Vegyí anyagok:** Néhány ország javasolta, hogy 2020-ra célként tűzzék ki annak biztosítását, hogy a vegyi anyagoknak ne legyen jelentős veszélyeztető hatása az emberi egészségre és a környezetre. Más országok szerint egy ilyen cél felállítása óriási költségeket jelentene a helyettesítő megoldások kidolgozása miatt, aminek nagyon komoly negatív hatása lehet a gazdasági tevékenységekre.
- **Biodiverzitás, természeti erőforrások és halászat:** Az átfogó célok között vita tárgya a jelenlegi természeti erőforrás-fogyási trend megállítása és megfordítása 2015-re, és a jelenlegi biodiverzitás csökkenés jelentős lassítása vagy megfordítása 2010-re. Szintén szó van az erősen megcsappant halállományok 2015-re való helyrehozásáról, ami azt a két kérdést veti fel, hogy kinek mit kell tennie és milyen költségek árán.
- **Hulladék és környezetszennyezés:** Javaslat arra, hogy 2004-es határidővel szükséges hatékonyan csökkenteni, megelőzni és ellenőrzés alatt tartani a hulladéktermelést és a környezetszennyezést és ezek egészségre gyakorolt hatását.

Alapvető kérdések a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban

Van néhány alapvető eltérés a fejlett és a fejlődő országok – sőt ezeken belül kisebb csoportok – megközelítése tekintetében a fenntartható fejlődést illetően.

- **„Közös, de megkülönböztetett felelősség”:** A fogalom a 1980-as évek végén a Klímaváltozási Keretegyezmény tárgyalása során kialakított kompromisszum eredménye és az Agenda 21 elfogadásához vezető megállapodás alapja. A kifejezés lényege, hogy minden ország egy célért küzd, de azok az országoknak, melyek jelentősen több erőforrással rendelkeznek, nagyobb részt kell vállalniuk a cél elérésének felelőségéből. Néhány fejlett ország szerint a fogalmat „túlhasználják,” helytelen és hatáskörén kívüli kontextusba helyezik.
- **Az elővigyázatosság elve:** Az elvet a Riói Nyilatkozat tartalmazza, ennek értelmében, ahol fennáll a veszélye a súlyos vagy visszafordíthatatlan kárnak, a tudományos bizonyosság hiánya nem lehet ok a költség-hatékony lépések elhalasztására, melyek megakadályozhatnák a negatív természeti következményeket. Aggályok merültek fel azzal kapcsolatban, hogy ezen elv túlzottan szó szerinti értelmezése nem akadályozza-e az új technológiák használatát, míg néhányan azt hangsúlyozzák, hogy a kipróbálatlan technológiák potenciálisan károsak, sőt katasztrofálisak is lehetnek. Az elv azért is vált ki nagy vitákat, mert aggodalomra ad okot, hogy visszaélhetnek vele protekcionista kereskedelmi korlátozások céljából.
- **Klímaváltozás:** Egyik javaslat felszólítja a kormányokat, hogy biztosítsák a Kiotói Jegyzőkönyv életbelépését és dolgozzanak az üvegház-hatásért felelős gázok kibocsátásának csökkentésén. A Kiotói Jegyzőkönyvet elutasító államok ellenzik azt a szövegváltozatot, amely felszólítja az államokat a Jegyzőkönyv ratifikálására.
- **A biológiai sokféleség haszna:** A fejlődő országok terjesztettek elő javaslatot egy nemzetközi rendszer kialakítására, amely hatékonyan segítené és védené a biológiai sokféleség felhasználásából származó előnyöket, biztosítva, hogy az erdeikben, mezőikben és vizeikben található biológiai sokféleség hasznából részesüljenek.

Kereskedelem és pénzügyek

- **Piacra-jutás:** A fejlődő országok harcolnak az ellen, hogy a fejlett országok továbbra is magas adókkal sújtsák a délről érkező árukat, ezzel csökkentve képességüket a gazdasági növekedésre. Ez kapcsolódik a Dohai WTO tanácskozás témájához, azaz hogyan hozzanak létre egy sokoldalú kereskedelmi rendszert, amely minden országnak előnyös a fenntartható fejlődés eléréséhez és kiküszöböli a fejlett országok mezőgazdasági támogatásainak negatív hatásait a Dél farmereire.
- **Segélyek és az adósságok elengedése:** A régi Észak-Dél témák újra előkerültek, ezek között az új és pótlólagos források, a hivatalos fejlesztési támogatás (ODA) növelése és hatékonyabbá tétele, az adósság-elengedés iránti törekvések támogatása. Kérdés, hogy a fejlesztések finanszírozásával foglalkozó Monterrey-i konferencián elfogadott pótlólagos segély a fenntartható fejlődést és a Johannesburgban elfogadásra kerülő kezdeményezéseket szolgálja-e, és ha igen, hogyan.
- **GEF (Globális Környezeti Alap):** Vita tárgya, hogy feltöltsék-e a Globális Környezeti Alapot 3 milliárd dollárral, amiről az októberi GEF tanácskozáson döntenek. Ha a donor államok ezt nem támogatják, féltő, hogy nem lesz elegendő forrás, hogy a GEF teljesítse kötelezettségeit, nem beszélve olyan újonnan javasolt feladatokról, mint az elsivatagosodás elleni harcról szóló egyezmény megvalósításához pénzügyi támogatás nyújtása. A GEF a Világbankkal, a UNEP-pel és a UNDP-vel együtt a környezeti projektek fő multilaterális finanszírozási forrása.

- **Öko-cimkézés:** Az öko-cimkézés ösztönzésére vonatkozó javaslatok olyan vonatkozása is felmerült, hogy ez protekcionista intézkedésként is felfogható annak érdekében, hogy a fejlődő országok termékeit távol tartsák a fejlett országok piacaitól.

Emberi jogok és irányítás (kormányzás)

- **Az emberi jogok és a kulturális sokféleség elismerése:** Az Agenda 21 alapján egyértelmű, hogy az egyén áll a fenntartható fejlődési törekvések középpontjában, ugyanakkor kérdéses, hogyan alakítsák át az emberi jogokról folyó vitát a megvalósítási intézkedésekről folyó párbeszédé, hogy ez a segítség előfeltétele lehessen.
- **Alapvető munkaügyi normák:** Az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) alapvető munkaügyi normáinak elfogadására vonatkozó hivatkozások gyakran vitatottak, mivel a fejlődő országok aggódnak amiatt, hogy ha korlátozott forrásaik miatt képtelenek teljesíteni az ilyen normákat, az adományozók szankciókat alkalmaznak vagy megvonják tőlük a segélyeket.
- **Megfelelő irányítás (kormányzás):** Bár általánosan elfogadott, hogy a megfelelő nemzeti és nemzetközi szintű irányítás létfontosságú a fenntartható fejlődés szempontjából, a fejlődő országoknak gondjuk van az olyan előírásokkal, amelyek a segélyeket, a kereskedelmet és az adósságok elengedését olyan egyoldalúan meghatározott feltételektől teszik függővé, mint a megfelelő irányítás.
- **Földhöz jutás, földtulajdon és –biztonság, hitel:** Ezek a kérdések gyakran az országok belső ügyeihez kapcsolódnak, és sok ország úgy érzi, nem tud olyan megállapodásokat elfogadni, amelyeket nehéz érvényesíteni.